

Шульга Михайло Васильович

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Земельний кодекс України (ст. 162), визначаючи поняття охорони земель, водночас формулює і завдання їх охорони. Зокрема згідно зі ст. 163 ЗК України підкреслюється, що це завдання полягає в забезпеченні збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Як бачимо, за основу законодавець приймає, по-перше, необхідність збереження та відтворення земельних ресурсів; по-друге, орієнтує на збереження та відтворення екологічної цінності природних і набутих якостей земель. Очевидно, що землі розглядаються як об'єкт екосистеми, від стану якого залежить і стан навколишнього природного середовища. Водночас головна мета охорони земель повинна полягати в тому, що вона має бути спрямована передовсім на попередження негативного впливу на землі та забезпечення поліпшення якісного стану земель, а також відновлення їх у випадку, коли вони зазнавали негативного впливу.

Ст. 2 Закону України «Про охорону земель» задекларовано, що об'єктом особливої охорони держави є всі землі в межах території України. Це означає, що землі всіх категорій незалежно від форми власності і титула, на якому вони використовуються, підлягають особливій охороні. Охоронні норми повинні забезпечувати належну охорону всіх без винятку земель незалежно від того, яким чином використовуються землі – в якості просторового базису, природного ресурсу або основного засобу виробництва.

Водночас певними особливостями характеризується охорона земель, які використовуються в якості основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві. Названі землі потребують охорони передовсім від деградації ґрунтів, основними причинами якої виступають природні та антропогенні чинники. В останньому випадку йдеться про підвищення освоєння (агрномізацію) ґрунтів, перевищення припустимого рівня механічного навантаження та надмірної оранки ґрунтів і т. п. Взагалі ж спеціалісти-ґрунтознавці підкреслюють, що в сучасних умовах деградація, що призводить до зміни функцій ґрунтів, кількісного і якісного погіршення їхнього складу, властивостей, режимів і природно-господарської цінності – це результат інтенсивних і ненормованих технологій. Йдеться в тому числі і про сучасну систему землеробства, яка характеризується незбалансованістю і недостатнім застосуванням ґрунтозахисних технологій. Незбалансована дефіцитна система землеробства, яка домінувала останнім часом в Україні, призвела до того, що ґрунти втратили значну частину гумусу. Чорноземи (за даними Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України») фактично перетворились на ґрунти з середнім рівнем родючості. Їх якісний стан продовжує погіршуватися. Невеликі дози внесення органічних добрив не забезпечують належного відтворення

ня родючості ґрунтів. Водночас широке застосування у сфері землеробства пестицидів, агрохімікатів та інших штучно створених хімічних речовин негативно впливає на якісний стан ґрунтів та створює загрозу для навколишнього природного середовища.

У ґрунтознавчій літературі підкреслюється, що в структурі земельного фонду України значні площі займають ґрунти з незадовільними властивостями (деградовані та інші малородючі ґрунти). За розрахунками Інституту землеустрою, площа їх у складі ріллі перевищує 6,5 млн гектарів, або 20 % площі. За даними інших установ площа деградованих і малородючих ґрунтів складає 8 і навіть більше 10 млн га. Прямі щорічні втрати від використання таких земель досягають в цілому по Україні близько 400 млн грн [1, с. 57, 58].

Значимо, що Закон України «Про охорону земель» розрізняє деградацію ґрунтів та деградацію земель. У першому випадку йдеться про погіршення корисних властивостей та родючості ґрунту внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів, у другому – про природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів.

Одним із можливих варіантів, які створюватимуть умови для попередження деградації земель та ґрунтів, виступає ведення на землях сільськогосподарського призначення органічного землеробства. Відомо, що органічне землеробство як один із альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, тобто ведення виробничої діяльності людини, пов'язаної з вирощуванням органічної продукції рослинного походження на землях сільськогосподарського призначення. Правове підґрунтя такої діяльності сьогодні в основному створене. Його основу складають спеціалізовані закони та підзаконні акти. Норми цих актів спрямовані на забезпечення вирощування екологічно чистої продукції рослинного походження.

Ведення органічного землеробства як урегульованої правом діяльності людини з використання сертифікованих сільськогосподарських угідь створює умови для попередження деградації ґрунтів. Йдеться, зокрема, про заборону застосування у процесі органічного землеробства засобів хімізації, які є потенційно небезпечними як для якісного стану ґрунтів та довкілля в цілому, так і для здоров'я людини при споживанні нею продукції рослинництва. В результаті впливу хімічних речовин відповідні сільськогосподарські угіддя втрачають свої первісні набуті природні якості та деградують.

Правові вимоги щодо ведення органічного землеробства стосуються необхідності удосконалення структури сівозмін, дотримання інших необхідних умов високої культури землеробства.

Серед спеціальних обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів Земельний кодекс України (ст. ст. 91, 96) виокремлює обов'язок додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, а також підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості земель. Належне виконання цього обов'язку у процесі ведення органічного землеробства не тільки дозволить

попереджувати деградацію земель, а і отримувати екологічно чисту продукцію рослинного походження.

Література:

1. Медведєв В. В., Пліско І. В., Накісько С. Г., Тітенко Г. В. Деградація ґрунтів у світі, досвід її попередження і подолання. Харків : Стильна типографія, 2018. 168 с.

Відповідальний редактор:
проф. Н. Р. Кобецька

О 75

Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20–22 вересня 2019 р.) / відп. ред. Н. Р. Кобецька. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 241 с.

ISBN 978-966-640-470-4

Матеріали публікуються в авторській редакції

Збірник матеріалів містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, що відбулася на базі навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 20–22 вересня 2019 року.

Для науковців-правників, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних закладів, юристів-практиків, фахівців у сфері аграрного, екологічного, земельного та природоресурсного права.

УДК 349.41/.42/6

ISBN 978-966-640-470-4

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2019
© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019